

A kopt siker

Kiállítás

RÓZSA GYULA

A legszebb a tudomány tanácsstalansága a kopt kiállításon. Az a biztos bizonytalansága a kutatóknak, hogy ha nincs kereszt, Krisztus-monogram vagy éppen antik mitológiai szereplő az ábrázoláson, végképp nem lehet a művet a keresztény, illetve a pogány korba és társadalomba besorolni. Korongolt, pompás méretű kerámiaedény a negyedik-ötödik század környékéről, amelyről nem tudható, hogy dús szőlőfürt-díszre Dionüszoszt vagy Krisztust jelentett-e a gazdájának, gyermeket szoptató anyja a kódomborművön, aki lehet, hogy Szűz Mária, de lehet, hogy kereszténység előtti áldozati formákat követ, zsúfoltra faragott fagerendák, amelyek éppúgy díszíthették még megkeresztetlen tulajdonosok villáit az ötödik században, mint keresztény templomokat. Szinkretizmus – így nevezi a szaktudomány, ha kultúrák és kultuszok, hitek, nyelvek és civilizációk egymásra vetülnek, egymás mellett békésen vagy nem olyan békésen, de kölcsönhatásban élnek, ha egyikük belerajzolódik a másikba. Egyiptom jó kétezer éve lett a szinkretizmus földje, kutatók és művészetértők öröme, akik – ezt bizonyítja a Szépművészeti Múzeum sztárkiállítása – élvezői a több talajré-

má, hogy az uralkodót mindig Ptolemaiosznak hívják, de továbbra is fáraónak titulálják, a Római Birodalom részeként kereszténnyé lesz, miközben görög az írása és múmiákat temet. Aztán a megint görög érdekeltségű, de magát rómainak hirdető bizánci birodalom tartománya a maga keresztény és nem keresztény műveltségével, amely kettő hosszú ideig békében van egymással, aztán nem. A pogányüldöző, későbbi keresztény intoleranciára legyen mentség, hogy először önnön köreiből kíméletlen. Torlózó zsinatok, nem szakember számára nehezen követhető teológiai viták eredményeként az egyiptomi keresztény – kopt – egyház már negyedszázada önálló, független Rómától, amikor a Nyugatrómai Birodalom megszűnik. Ezt az önálló, szaknyelven monofizita egyházat kezdte aztán – a koreográfia ismerős – először tolerálni, aztán üldözni az arab uralom. Megint csak kétes sikerrel. A koptok nyelve, amely az óegyiptomiból eredeztette magát, a tizenötödik századra megszűnik, a valóság és a kultúra máig nem.

Hogy miért vonzódik most már a kívülálló egy ilyen bonyolult és messzi idegen művészet iránt, hogy miért lelkesedik egy lényegében csupa töredék, nyomelemekben fennmaradt alkotás-folyamat láttán? Sok bizonytalan állító válaszunk helyett ajánljunk egy tagadót, de bizonyosat: nem az egzotikum miatt. A foszló szélű, de középen elragadóan színes kárpitszövetek, a filigránfinom láncfonalakra komponált légies tunikadiszek, a faragott oszlopfők, amelyeknek burjánzó gazdagsága képes a hiányzó oszlopok, sőt épületek pompáját felidézni, a hazai nézőnek mind ismerősek. Hiába a lappangó, néha nem is lappangó óegyiptomi hatás a Nilus-témájú domborművek lapos faragásain, ez a művészet nekünk görög-római és keresztény. A magyar néző a kopt művészetet antikizálja és klasszicizálja. És gyönyörűsége annál teljesebb, hogy a látvány ennek némiképp ellenáll, mert jól észrevehető „koptsága” csak ízesíti, fűszerezi, izgalmassá teszi mindazt, ami az övé, vagy amit a magáénak tud.

Heraclas halotti sztéléjén ez az esendő és mosolygósan kedves fiú éppen úgy hever a kereveten, mint minden megismert, esetleg megtanult görög-antik ábrázolás. Így hever, így támaszkodik fél kézzel a párnára akkor már öt-hatszáz éve halott etruszk a sírfestményén Tarquiniában, s nagyjából ugyanígy, ugyanekkor egy görög mulatozó egy vörös alakos athéni csészén a British Múzeumban. A már-már vidor első-második századi halott, Heraclas a miénk, európaiaké, s csak méltányolandó, nagylelkű egyiptomi plusz síremlékén az Anubisz-sakál és a legna-

gyobb felületek törvénye, amellyel deréktól lefelé ábrázolták. A pompásan faragott hatodik századi oszlopfők akkor is a mi román kori plasztikánkra emlékeztetnek, ha pontosan tudjuk, hogy a Kairóból és Alexandriából érkeztek hatszáz-hétszáz esztendővel korábbiak, s az sem zavar, hogy egykorúak Ravenna tökéletes pompájával, amelyhez képest provinciát mutatnak. Sőt. Hiszen mi sem, akkor sem egészen az európai romanisztika központjainak színvonalán teljesítettünk. Még az is lehet, hogy egy kellő nemzettudattal rendelkező néplelékbúvár az emlékek töredékességében is öntudatlan rokon-szenv okát fedezné fel, titkos kopt-magyar analógiát: a reflektorok kiemelte töredékek drámaian érzékeltetik, hogy a hódítások, kultúraváltások nem feltétlenül a harmónia jegyében, nem a korszerű műtárgyvédelem szabályai szerint zajlottak le Egyiptomban sem.

A Szépművészeti Múzeum kiállítása példás. Valóban vezető kiállításvezető (Török László), kisebb pénzért fűzetváltozat, hangulatteremtő, de igen eszes rendezés (Jerger Krisztina), példás látogatásszervezés. Nem csoda, hogy mindnyájan élvezzük a kiállítást, akkor is, ha a szinkretizmusról eddig esetleg csak annyi tudomásunk volt, amennyit sejtettünk egy turistaszuvenir, egy hieroglifát a kereszténységbe átemető ankh-kereszt (kopt kereszt).

*Gondoljuk végig
a folyamatot csupán
a megint megfilmesített
Nagy Sándor halálától
és Kleopátra közismerten
botrányos és megkönnyeztető
históriáitól.*

tegből s többféle nedvekből táplálkozó műalkotásoknak. Talán máig ilyen föld Egyiptom. Hagyjuk a dinasztiai klasszikus birodalmát, a vendégkiállítás jogos címe A fáraók után, gondoljuk végig a folyamatot csupán a megint megfilmesített Nagy Sándor halálától és Kleopátra közismerten botrányos és megkönnyeztető históriáitól. A piramisok országa, amely úgy alakul hellenisztikus birodalom-